

Prvé potvrdené vyhniezdenie potápača veľkého (*Mergus merganser*) na Slovensku

First documented successful breeding of Goosander (Mergus merganser) in Slovakia

Peter LEŠO & Rudolf KROPIL

Katedra ochrany lesa a poľovníctva, Lesnícka fakulta TU vo Zvolene, Masarykova 20, 960 53 Zvolen, Slovensko; leso@vsld.tuzvo.sk, kropil@vsld.tuzvo.sk

Regular occurrence of the Goosander was recorded during the breeding periods 2004–2007 in the middle-stream of the River Hron. Occurrence relates to spreading of Goosander's breeding area in the middle Europe during the recent decades. The part of the River Hron between Zvolen and Žiar nad Hronom (27 km) was regularly monitored using a boat from April to June in 2004–2007. The breeding of the Goosander was not confirmed in 2004–2007, in spite of sporadic displays of the breeding behaviour. Finally, two females with 3 and 8 chicks at age of several days were observed on May 27, 2007. One of them with eight juveniles was observed and documented also next day in the same locality.

Úvod

Potápač veľký (*Mergus merganser*) patrí medzi druhy, ktoré zaznamenávajú v posledných desaťročiach v strednej Európe výrazné zvyšovanie početnosti (Šťastný et al. 1987, Šťastný et al. 1997, Šálek & Mandák 2000). Výskyt tohto druhu v Európe a rozširovanie jeho areálu podrobnejšie uvádzajú Lešo & Kropil (2005). Na Slovensku bol druh ešte v 20. storočí považovaný výlučne za migranta a zimného host'a (Darolová & Danko 2002). V posledných rokoch sa objavujú údaje o jeho výskyte na Slovensku aj z hniezdného obdobia (Lešo & Kropil 2004, Kaňuščák & Matejovič 2005, Lešo 2005, Lešo & Kropil 2005, 2006, Benko nepubl. údaje).

Charakteristika územia

Od r. 2004 je potápač veľký pravidelne pozorovaný v hniezdnom období na strednom Hrone.

Jeho výskyt je možné ohraničiť z východu od Budče a zo západu po Šášovské Podhradie (stredné Slovensko). Tento úsek predstavuje približne 17 km toku Hrona. Samotná hniezdna lokalita sa nachádza medzi obcami Jalná a Šášovské Podhradie (DFS 7479). Úsek má dĺžku približne 3 km a začína priamo v obci Jalná. Na tomto úseku sa v koryte rieky nachádzajú dva ostrovčeky, resp. sústavy ostrovčekov porastené najmä ostricou. Prvá sústava ostrovčekov s dĺžkou približne 50 m, ktorá pozostáva z niekoľkých úzkych za sebou ležiacich ostrovčekov leží na okraji obce Jalná tesne za ústím Vápenného potoka. Druhý ostrovček s dĺžkou okolo 15 m leží vo vzdialenosti približne 1,5 km smerom po toku Hrona a nachádza sa približne v strede hniezdného lokality. Lokalita na južnej strane susedí s lesmi Štiavnických vrchov, od ktorých ju delí cesta 1. triedy Zvolen – Žiar nad Hronom. Zo severnej strany susedí s poľnohospodárskou krajinou. Hron je na sledovanom úseku lemovaný brehovým porastom tvoreným

najmä topoľom, osikou a vrbou. Viaceré stromy majú v prízemnej časti dutiny a polodutiny. Brehový porast na hornej časti úseku je tvorený len jedným radom spomínaných drevín. V strednej časti úseku sa miestami rozširuje až na šírku 20–40 m. V tejto časti sa na severnej strane toku nachádza mokraď (pôvodne mŕtve rameno) a porast dosahuje šírku okolo 40 m. Hron vytvára v hornej časti (v obci) a v miestach s výskytom ostrovčekov plytčiny, na väčšine úseku je hlboký približne 1–1,5 m.

Metodika

Kontroly boli na celom úseku Hrona medzi Zvolenom a Žiarom nad Hronom (27 km toku) pravidelne vykonávané od r. 2004 do r. 2007. Vykonávané boli z člna v mesiacoch apríl – jún, približne v 1–2 týždňových intervaloch. Okrem tohto úseku bol člnom v máji 2004 uskutočnený monitoring Hrona na úseku Slovenská Ľupča – Nová Baňa (cca 90 km toku) a v máji 2007 na úseku Nemecká – Žiar nad Hronom (cca 75 km toku). Monitoring bol doplnený kontrolami z brehu a to na lokalitách zisteného výskytu potápačov. Na hniezdnej lokalite medzi obcami Jalná a Šášovské Podhradie (1,5 km) bol v r. 2004 uskutočnený aj monitoring vtákov brehových porastov semikvantitatívnou líniovou metódou (Lešo & Kropil 2005). V r. 2007 bol na rovnakej lokalite úsek rozšírený na 3 km a od konca mája do konca júna bolo vykonané kvantitatívne sčítanie vtákov pásovou metódou osobitne na oboch brehoch. Rozlišovali sa pritom 4 základné druhy biotopov: 1. zastavané územie, 2. voda a bezprostredný breh, 3. brehový porast, 4. kroviny + lúky + polia. Výsledky tohto sčítania budú predmetom samostatnej štúdie.

Výsledky a diskusia

Prvýkrát bol jeden pár potápačov veľkých vo svadobnom šate pozorovaný 31. 5. 2004 na Hrone pri obci Jalná (Lešo & Kropil 2004). Potápače sa na úseku Hrona s dĺžkou približne 1,5 km zdržiavali do 12. júna, pričom javili viazanosť na lokalitu. Dátum priletu na lokalitu nie je známy. Spolu boli medzi 31. májom a 12. júnom počas 4 kontrol zistené 2 adultné samce a 1 adultná samica (tab. 1). Hniezdny výskyt potápačov sa dával do súvislosti so šírením tohto druhu východným smerom a poukazoval na reálnu možnosť zahniezdzenia druhu aj na území Slovenska (Lešo & Kropil 2005).

V r. 2005 bol adultný samec vo svadobnom šate pozorovaný 23. apríla pri Hronskej Dúbrave (Lešo 2005), čo je asi 10 km od lokality predchádzajúceho výskytu v r. 2004. Jedinec nejavil viazanosť na lokalitu a po vyrušení odlietal už pri vzdialenosti viac ako 100 m po prúde na úseku asi 3 km. Neskôr 30. apríla boli 2 adultné samce pozorované pri obci Budča, pričom už prejavovali viazanosť na lokalitu a po vyrušení sa na ňu vracali. Hron na danom úseku bezprostredne susedí s dospelými dubovo-bukovými lesmi. Nasledujúci deň, 1. mája, bol na rovnakej lokalite pozorovaný tokajúci samec. Po tomto termíne už v r. 2005 potápače na sledovanom úseku Hrona registrované neboli.

V r. 2006 bol prvýkrát pozorovaný pár potápačov na lokalite Ostrá Lúka (približne 15 km od obce Jalná, kde boli pozorované prvýkrát v r. 2004) 24. marca (Lešo & Kropil 2006). Samec 25. marca na lokalite tokal. Jedince sa tu zdržiavali do 31. marca. Opäť boli pozorované až 14. mája – 1 pár a samica, a to na rovnakej lokalite ako v marci. Jedince prejavovali znám-

Tab. 1. Prehľad pozorovaní potápačov veľkých na úseku Hrona medzi Zvolenom a Žiarom nad Hronom (27 km) v hniezdnom období v rokoch 2004–2007.

Table 1. Summary of the Goosander registrations on the river Hron between Zvolen and Žiar nad Hronom (27 km) during the breeding period in 2004–2007.

Rok Year	Prvá a posledná registrácia druhu First and the last registration of the species	Počet samíc Number of females	Počet samcov Number of males	Počet mláďat Number of juveniles
2004	31. 5. – 12. 6.	1	2	0
2005	23. 4. – 1. 5.	0	2	0
2006	24. 3. – 18. 6.	2	1	0
2007	2. 4. – 28. 5.	3	2	3+8

Obr. 1. Samica potápača veľkého (*Mergus merganser*) s ôsmimi mláďatami
28. 5 2007 pri obci Jalná (Foto: R. Kropil).

Fig. 1. A female of the Goosander (*Mergus merganser*) with eight juveniles
on May 28, 2007 by the Jalná village (Photo by R. Kropil).

Obr. 2. Potápač veľký (*Mergus merganser*) preferuje strednú časť Hrona s ostrovčekmi (Foto: R. Kropil).

Fig. 2. The Goosander (*Mergus merganser*) prefers the middle-stream of the River Hron
with little islands (Photo by R. Kropil).

ky viazanosti na lokalitu. Dve adultné samice tu boli prítomné do 19. mája. Medzi 26. májom a 18. júnom sa na rovnakom 500 m úseku Hrona zdržiavala 1 samica, pričom jej správanie nasvedčovalo na možné hniezdenie iba do 1. júna. Neskôr už samica nejavila známky hniezdenia. Pár potápačov bol pozorovaný ešte 14. júna pri Šášovskom Podhradí (Kováč in verb.).

V r. 2007 boli potápače prvýkrát pozorované 2. apríla – jeden pár pri Hronskej Dúbrave a druhý pár pri Šášovskom Podhradí (vzdialenosť približne 10 km). Jeden pár bol opäť pri Šášovskom Podhradí zistený 16. apríla. Jedince už prejavovali viazanosť na lokalitu. Ďalšie 2 adultné samce boli registrované 1. mája medzi Budčou a Ostrou Lúkou, pričom nejavili viazanosť na lokalitu. Neskôr boli 13. mája pozorované 2 adultné samce pri obci Jalná (tá istá lokalita ako pri prvom pozorovaní v r. 2004). Na rovnakej lokalite boli 27. mája pozorované 2 samice s mláďatami vo veku iba niekoľko dní (1 samica s 8 mláďatami, druhá s 3 mláďatami), ďalší pár bez mláďat a 1 adultný samec (spolu 5 adultov a 11 mláďat). Obidve samice unikali pred člnom iba plávaním pričom mláďatá prekonávali prúd aj vozením sa na chrbte samice. Fotograficky zdokumentovať sa podarilo len samicu s 8 mláďatami (druhá bola spozorovaná až z väčšej vzdialenosti a čln bol unášaný opačným smerom). Samica s 8 mláďatami bola na rovnakej lokalite zistená a zdokumentovaná aj v nasledujúci deň – 28. mája (obr. 1). Pri ďalších kontrolách 11. a 21. júna sa už potápače na úseku Hrona medzi Zvolenom a Žiarom nad Hronom nevyskytovali.

Na základe uvedených pozorovaní je zrejмый nárust frekvencie výskytov a početnosti potápačov veľkých na strednom Hrone od r. 2004. Potápače daný úsek Hrona pravidelne využívajú v zimných mesiacoch (Krištín 2001, Krištín & Sárossy 2001). Dôležitým prvkom pri výbere lokality sa javí prítomnosť ostrovčekov na toku (obr. 2). V týchto miestach je tok oveľa širší, voda plytšia, prúd silnejší, ale za ostrovčekmi vznikajú priaznivé podmienky s plytkou a takmer stojacou vodou. V týchto miestach boli často pozorované jedince pri love rýb. Okrem toho, zarastené ostrovčeky poskytujú vhodné

úkryty, sú chránené pred predátormi a preto často potápačmi využívané na oddych. Tieto dohady sú čiastočne v súlade so zisteniami autorov Buckton & Ormerod (1997) a Gregory et al. (1997), ktorí na Britských ostrovoch zistili u tohto druhu preferovanie širších úsekov s miernejším prúdom a zvýšeným zastúpením pobrežnej vegetácie.

Zatiaľ zostáva nejasné, kde sa v pohniezdnom období jedince z daného úseku Hrona presúvajú. Od polovice júna pravidelne hniezdnu lokalitu opúšťajú. Z tohto dôvodu bude potrebné sa v nasledujúcom období zamerať na monitoring nižších úsekov Hrona vrátane okolitých stojatých vôd.

Pod'akovanie

Práca bola finančne podporovaná projektom VEGA č. 1/4383/07. Za pomoc pri terénnom výskume počas rokov 2004–2007 patrí poďakovanie L. Ferlicovi, F. Olťmanovi, I. Kováčovi, V. Šebeňovi, J. Šebeňovej, M. Trenčianskemu, A. Sivčovej, V. Chramazdovi, P. Štofkevi, P. Gibasovi, M. Veľkému, M. Herichovi, B. Herichovej, M. Bendákovi, S. Sisíkovej, S. Bernadovičovej, J. Štefkovej, J. Trenčianskej, W. Repkovi, K. Repkovej, V. Kaputovi, R. Kyselovi, D. Ferlicovej a I. Harichovi.

Literatúra

- BUCKTON S. T. & ORMEROD S. J. 1997: Use of a new standardized habitat survey for assessing the habitat preferences and distribution of upland river birds. — *Bird Study* **44**: 327–337.
- DAROLOVÁ A. & DANKO Š. 2002: Potápač veľký (*Mergus merganser*) — Pp.: 163–165. In: DANKO Š., DAROLOVÁ A. & KRIŠTÍN A. (eds.) 2002: Rozšírenie vtákov na Slovensku. VEDA, Bratislava.
- GREGORY R. D., CARTER S. P. & BAILLIE S. R. 1997: Abundance, distribution and habitat use of breeding goosanders *Mergus merganser* and red-breasted mergansers *Mergus serrator* on British rivers. — *Bird Study* **44**: 1–12.
- KANUŠČÁK P. & MATEJOVIČ B. 2005: Hniezdi potápač veľký (*Mergus merganser*) v širšom okolí Piešťan? — *Crex* **25**: 109–112.
- KRIŠTÍN A. 2001: Importance of riverine water dams for birds: case of water dam Veľké Kozmálovce (West Slovakia). — *Acta Zool. Univ. Comen.* **44**: 109–116.

- KRIŠTÍN A. & SÁROSSY M. 2001: Ornitocenózy stredného toku Hrona. — *Sylvia* **37**: 53–66.
- LEŠO P. 2005: Ďalšie pozorovania potápačov veľkých v hniezdnom období na strednom Hrone. — Pp.: 46. In: KROPIL R. (ed.): Aplikovaná ornitológia 2005 a 2006, Zborník abstraktov. Technická univerzita, Zvolen.
- LEŠO P. & KROPIL R. 2004: Pozoruhodný výskyt potápačov veľkých (*Mergus merganser*) na Hrone v hniezdnom období. — Pp.: 12. In: KROPIL R. (ed.): Aplikovaná ornitológia 2004, Zborník abstraktov. Technická univerzita, Zvolen.
- LEŠO P. & KROPIL R. 2005: Hniezdi potápač veľký (*Mergus merganser*) na Slovensku? — *Tichodroma* **17**: 69–72.
- LEŠO P. & KROPIL R. 2006: Nové údaje o výskyte potápačov veľkých (*Mergus merganser*) na strednom Hrone v hniezdnom období. — Pp.: 26. In: KROPIL R. (ed.): Aplikovaná ornitológia 2005 a 2006, Zborník abstraktov. Technická univerzita, Zvolen.
- ŠÁLEK M. & MANDÁK B. 2000: Hnízdení morčáka velkého (*Mergus merganser*) na Horažďovicku. — *Zprávy ČSO* **51**: 16–17.
- ŠŤASTNÝ K., BEJČEK V. & HUDEC K. 1997: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 1985–1989. — Nakladatelství a vydavatelství H&H, Jihočany.
- ŠŤASTNÝ K., RANDÍK A. & HUDEC K. 1987: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v ČSSR 1973/77. — Academia, Praha.

Došlo: 16. 7. 2007

Prijaté: 10. 10. 2007

Výskyt kazarky štíhlej (*Alopochen aegyptiaca*) na vodnej nádrži Sĺňava (Z Slovensko)

Occurrence of the Egyptian Goose (Alopochen aegyptiaca) at the water reservoir Sĺňava (W Slovakia)

Pavel KAŇUŠČÁK

Zavretý kút 42/16, 921 01 Piešťany, Slovensko; kanuscak@kios.sk

Pôvodne bola kazarka štíhla rozšírená takmer v celej Afrike južne od Sahary, v údolí Nilu, v Palestíne a Sýrii. V 17. storočí hniezdila ešte aj v juhovýchodnej Európe. Vyskytovala sa na Balkáne po Vojvodinu a hniezdila aj v Maďarsku a v Rumunsku. Už starí Egypťania, Gréci a Rimania ju chovali v zajatí a v Európe najmenej od 17. storočia bola rozšíreným parkovým vtákom. Od 18. storočia sa ako okrasný vták chovala najmä v Anglicku, kde v niektorých oblastiach aj zdivočela. Tak sa tam koncom

19. storočia vytvorila menšia populácia voľne žijúcich vtákov, počítajúca okolo 400 až 500 jedincov. Tento stav sa nezmenene udržiaval až do r. 1980. Potom, ale nastalo zvyšovanie počtu jedincov a rozširovanie areálu (Bauer & Glutz 1968, Bauer et al. 2005). Vtáky sa rozšírili do Holandska, kde bol odhadnutý stav hniezdiacich vtákov v rokoch 1998–2000 na 4500–5000 párov (Sovon 2002), do Belgicka, kde pre roky 2000–2002 bol stav hniezdiacich vtákov odhadnutý na 800 až 1100 párov (Anselin